

Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne t. 1, Katowice 1968, ss. 184, 2 nlb, 4 ilustr., Księgarnia św. Jacka.

Ze „słowa wstępnego” pióra biskupa katowickiego dra Herberta Bednorza dowiadujemy się, że opublikowany tom dużej ósemki rozpoczyna ukazywanie się periodyku naukowego. Jak wskazuje tytuł, łamy wydawnictwa zapełniają prace księży diecezji katowickiej, a zwłaszcza wykładowców Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie. Zadaniem studiów jest badanie kościelnej przeszłości regionu między Krakowem a Wrocławiem oraz pogłębianie katolickiej myśli filozoficznej i teologicznej. Chodzi o wpływ na podnoszenie poziomu duszpasterstwa w okresie posoborowym.

Treść I tomu obejmuje 7 artykułów. Ponadto w dziale „Miscellanea” spotykamy 1 pracę i 2 publikacje jako „Uwagi praktyczne”. Notatki wydawnicze, recenzje i informacje zamykają tom.

Dział artykułów otwiera praca historyczna: ks. Gustaw Klapuch, „Centrum a polska mniejszość narodowa na terenie Niemiec w okresie *kulturkampf*” (s. 7—49). Autor omawia przyczyny i przebieg walki z Kościołem, niemiecką ale umiarkowaną politykę narodowościową Centrum oraz negatywny stosunek tej partii wobec dążeń niepodległościowych Polaków, jej zgodność z frakcją polską w parlamencie Rzeszy w sprawach mających związek z religią i moralnością ale rozbieżność po ustaniu *kulturkampf* na skutek germanizacyjnej polityki rządu. Artykuł oparty jest na stenogramach posiedzeń parlamentu Rzeszy i Prus, głosach ówczesnej prasy i literaturze przedmiotu. Nie zauważamy jednak pracy J. Heckel, *Die Beilegung des Kulturkampfes in*

Preussen, Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, Kan. Abt. 19 (1930) s. 215—353 i podanej tam literatury. Przy omawianiu spraw polskich Autor akcentuje sytuację na Śląsku, rzadziej wspomina o Wielkopolsce, najmniej — o Pomorzu. Wyniki pracy stanowią wkład do historii chrześcijańskich partii politycznych i do dziejów sprawy polskiej pod zaborem pruskim.

Z historii prawa kanonicznego znajdujemy najpierw pracę: ks. Stanisław Bista, „Zarys rozwoju instytucji naukowo-wychowawczych kleru diecezjalnego” (s. 51—66). Składa się ona z opisu rozwoju kształcenia duchowieństwa od czasów apostoelskich do soboru trydenckiego oraz analizy dekretu tegoż soboru o seminariach duchownych. Pierwsza część mimo szkicowego charakteru zawiera szereg ciekawych sformułowań i podkreśla decydującą rolę biskupa w kształceniu księży diecezjalnych. Nie znajdujemy jednak wzmianki o szkołach katechetycznych. W drugiej części można było szerzej naświetlić i dokładniej skomentować dekret trydencki. Rażą niektóre zwroty ogólnikowe czy też wyrażenia o charakterze dziennikarskim. Pracę czyta się mimo tego z zainteresowaniem.

Drugi artykuł z historii prawa kanonicznego ogłosił ks. Ludwik Orzeł: „Rezerwy w sakramencie pokuty w świetle kościelnego ustawodawstwa w Polsce przedrozbiorowej” (s. 67—79). Zwrot „kościelne ustawodawstwo synodalne” jest pleonazmem, gdyż synody są tylko w prawie kościelnym. Autor pisze najpierw o rezerwach w statutach synodalnych a później o poszczególnych problemach objętych zastrzeżeniem absolucji. Układ pracy mógłby być jaśniejszy. Rzecz ujęta została raczej szkicowo i pod kątem duszpasterskim. Autor uświadamia sobie, że zainicjował on tylko badania na ten temat, i zarysowuje możliwości dla dalszego studium problemu rezerwatów.

Aktualną problematykę kanonistyczną porusza praca ks. Remigiusza Sobańskiego pt. „Niektóre wnioski prawne, dotyczące Kościoła, wynikające z konstytucji *Lumen gentium*” (s. 81—91). Autor porusza problem ludu Bożego i osobowości prawnej Kościoła. Podkreśla, że Kościół nie jest społecznością równą, gdyż władza w nim pochodzi od Boga, odpowiedzialność za Kościół inaczej spoczywa na całym ludzie Bożym a inaczej na hierarchii, że decyzje papieskie czerpią moc nie od zgody wiernych, że Kościół różni się istotnie od państwa, że trzeba przebudować kościelne prawo publiczne itp. Szkoda, że Autor nie wykorzystał powielanych biuletynów Biura Prasowego Soboru. Problem doskonałości prawnej Kościoła należało szerzej wyjaśnić. Cenne jest uwzględnianie aspektu teologicznego zagadnień prawnych. Praca zawiera wytyczne dla nowej kodyfikacji prawa kanonicznego.

Z zakresu teologii dogmatycznej spotykamy artykuł ks. Alfonsa Skowronka: „Chrystologiczne podstawy Kościoła jako prasakra-

mentu (s. 93—104). Po zarysowaniu problematyki przedstawia Autor najpierw Chrystusa jako sakrament Boga. Następnie omawia stanowisko K. Rahnera, podkreślającego tajemnicę wcielenia i E. H. Schillebeeckxa, który pisze o każdorazowym angażowaniu się Chrystusa poprzez Kościół. Słusznie krytykuje przesadny personalizm O. Samuelrotha. Podkreśla konieczność ścisłego powiązania abstrakcyjnych spekulacji z kerygmatycznym konkretem i chrystocentryzmem dzisiejszej religijności.

Dwie ostatnie prace z działu artykułów poruszają zagadnienie etyczne. Ks. Henryk Wencel w swych „Uwagach o zagadnieniu odpowiedzialności w wychowaniu kościelnym na tle soborowej deklaracji O wolności religijnej” (s. 105—118) wyprowadza wnioski o akcentowaniu w dotychczasowej teologii suarezjańskiego kosmocentryzmu i o spychaniu osoby ludzkiej na plan drugi. W oparciu o dekret soborowy wbudowuje element wolności w pojęcie dobra moralnego, łączy nierozdzielnie pojęcie wolności z pojęciem osoby. Dobro moralne jest realizacją wolności, która znów stanowi urzeczywistnienie poznanej prawdy. W społeczności realizuje się wolność człowieka. Aplikacja do wychowania w seminariach duchownych oraz stwierdzenie konieczności oparcia autorytetu i posłuszeństwa o te elementy kończy artykuł. Wnikliwa analiza problemu i oparcie się o subiektywizm i personalizm oraz żądanie, aby w wychowaniu „prowokować wychowanków do rozstrzygnięć samodzielnych i oryginalnych” — to wyniki pracy Autora.

Ciekawy jest artykuł ks. Joachima Kondzieli: „Pojęcie *bonum commune* na tle współczesnych kierunków etyki katolickiej” (s. 119—142). W pierwszej części referuje Autor i krytycznie ocenia poglądy przedstawicieli solidaryzmu chrześcijańskiego, J. Messnera oraz A. F. Utza i jego szkoły. W drugiej — podejmuje próbę definicji dobra wspólnego w oparciu o elementy uwydatnione w poglądach opisanych kierunków. Choć definicja jest przez to nieco dłuższa, wydaje się, że zasługuje ona na przyjęcie.

W dziale „Miscellanea” znajdujemy szkic ks. Bernarda Starosty pt. „Kształtowanie się pierwotnej gminy muzułmańskiej w Mekce” (s. 143—151). Jakkolwiek mogło by się wydawać, że temat jest zbyt egzotyczny, to jednak w myśl deklaracji soborowej „O stosunku Kościoła do religii niechrześcijańskich” potrzebne jest zapoznanie się z genezą i nauką islamu — religii najbliższej mozaizmowi i chrześcijaństwu. Autor cytuje Koran oraz literaturę przedmiotu. Pracę czyta się z zainteresowaniem.

Jako „uwagi praktyczne” zamieściła redakcja dwa szkice. Ks. Romuald Rak w pracy pt. „Stypendium mszalne w całości wychowania eucharystycznego” (s. 153—163) nawiązując do dyskusji na temat zniesienia stypendiów mszalnych, podaje uzasadnienie teologiczne i zarys

historyczny, przedstawia praktykę diecezji śląskich i korzyści duszpasterskie oraz zarysowuje program wychowawczy w parafii. Ciekawe jest wyjście poza przepisy prawa, podkreślanie racji duszpasterskich i podsuwanie projektów nowych ustaw. Błędnie cytuje Autor kan. 1241 k. p. kan. (s. 156). Tekst ten mówi nie o „wyłączonych ze społeczności wiernych” ale o osobach, którym prawo odmawia pogrzebu kościelnego i zakazuje jedynie publicznej, tj. rozgłoszonej Mszy św. ale nie przeszkadza aplikacji prywatnej czy nawet publicznej w tych okolicach, w których fakt odmowy pogrzebu jest ogólnie nieznany. Trudne było by także wprowadzanie „procesji ofiarnej” w parafiach, gdzie tej praktyki dotąd nie ma.

Ks. Alfons Skowronek napisał „Marginalia na temat ekumenicznego wychowania parafii” (s. 165—170). Podstawę szkicu stanowi soborowy dekret o ekumenizmie i I część dyrektorium ekumenicznego z 14 V 1967 r. Z tekstów tych wywodzi Autor konieczność stałego angażowania ogółu wiernych do życia zgodnego z Ewangelią, zainteresowania się rodzinami zaniedbanymi duchowo i materialnie, które padają nieraz ofiarą propagandy sekciarskiej, pogłębiania apostołatu biblijnego oraz realizowanie duszpasterstwa liturgicznego. Do szkicu dołączono 10 wytycznych „dla odnoszenia się i współżycia z chrześcijanami innych wyznań”.

Wśród „Notatek wydawniczych” znajdujemy najpierw przegląd artykułów łączących się tematycznie z dziejami Kościoła na Śląsku i ogłoszonych w latach 1946—1966 w „Zaraniu śląskim”, „Kwartalniku opolskim”, „Sobótce” i w „Naszej Przeszłości”. Następnie spotykamy ważniejsze pozycje wydawnicze ostatnich lat dotyczące obszaru biskupstwa. W końcu — obecny stan badań nad najstarszymi parafiami w diecezji katowickiej. Należało by życzyć, aby luźne „Notatki wydawnicze” przekształciły się w regularną bibliografię historii Kościoła na Śląsku.

Na ostatnich kartach czytamy wnikliwą recenzję pracy: bp W. Urban, „Zarys dziejów diecezji wrocławskiej” oraz ciekawe informacje z ruchu naukowego i kulturalnego diecezji katowickiej.

Z informacji na s. 182 dowiadujemy się, że bp H. Bednorz dał inicjatywę utworzenia grup księży interesujących się pracą naukową. Ze „słowa wstępnego” przebija gorące pragnienie Biskupa, aby profesorowie Śląskiego Seminarium Duchownego nie poprzestawali tylko na podawaniu słuchaczom wyników obcych badań naukowych lecz aby także sami brali czynny udział w tworzeniu nowej wiedzy teologicznej i aby alumnom ukazywali warsztat pracy naukowej i zachęcali ich słowem i przykładem do stałego pogłębiania pracy duszpasterskiej. „Śląskie Studia historyczne i teologiczne” są spełnieniem życzeń Arcypasterza i owocem trudów intelektualnych młodej kadry duchownych —

pracowników naukowych. Autorzy artykułów wykazali kwalifikacje, zrozumienie i zapał do apostołstwa przez samodzielną pracę badawczą.

Po przeczytaniu I tomu „Studiów” orientujemy się, że wydawnictwo, choć utrzymuje poziom naukowy, kierowane jest nie tylko do fachowców poszczególnych dyscyplin ale także do ogółu księży i do wykształconych katolików świeckich. Rozmiary tomu wymagały, aby zamieszczać prace raczej krótsze. Autorzy, jakkolwiek czasem ograniczali się do szkicowego podawania treści czy nawet zbliżali się do dziennikarskiego ujęcia rzeczy, właściwie stosowali metodę naukową, trafnie interpretowali źródła, wykorzystywali dostępną literaturę przedmiotu, obficie dokumentowali podawane twierdzenia i zamieścili w językach obcych streszczenia wyników swych dociekań. Drobne usterki w niektórych artykułach nie zmniejszają wartości całego tomu.

Na szczególne podkreślenie zasługuje tematyka dobranych artykułów. Autorzy zajęli się problemami węzłowymi i aktualnymi dla dzisiejszego duszpasterstwa i dla sytuacji Kościoła w Polsce¹. Tematy zostały na ogół należycie wyświetlone i pogłębione. Nawet te prace, które zamieszczono w dziale „Miscellanea” czy „Uwagi praktyczne” są pouczające dla czytelnika, zwłaszcza duszpasterza. Poza teoretycznym naświetleniem stanu obecnego szereg prac ukazuje perspektywy rozwoju myśli teologicznej i realizowania reformy soborowej oraz podaje uzasadnione wnioski „de lege ferenda”.

Należy życzyć, aby za pierwszym udanym tomem „Studiów” ukazywały się regularnie dalsze, rzucające coraz więcej światła na przeszłość Śląska, dające coraz większy wkład do polskiej myśli teologicznej i służące coraz skuteczniej pomocą duszpasterzom całej Polski.

Bp Walenty Wójcik